

Libellenvereniging Vlaanderen vzw

NIEUWSBRIEF LIBELLENVERENIGING VLAANDEREN

10 december 2009

Libellenvereniging Vlaanderen vzw

- p/a Geert De Knijf,
Matrouwstraat 10
9661 Brakel
België
- E-mail:
geert.deknijf@inbo.be
- Website:
www.odonata.be
- libellenforum:
www.odonata.be/divan

In dit nummer:

EDITO	1
EERSTE WAARNEMING VAN EIAFZETTING BIJ ZUIDELIJKE KEIZERLIBEL IN VLAANDEREN	2
WAARNEMING VAN ZADELIBEL IN CENTRUM BRUSSEL	4
ONTDEKKING VAN EEN POPULATIE TANGPANT- SERJUFFER OP DE GRENS TUSSEN WEST- EN OOST-VLAANDEREN	7
EXCURSIEVERSLAGEN	11
VERENIGINGSNIEUWS	16
SPROKKELS	19

Beste lezer,

Deze nieuwsbrief bereikt jullie nog net bij het afsluiten van onze derde werkjaar. Het is weer een heel gevarieerd nummer geworden, met bijdragen over het opduiken van enkele zeldzame soorten, zowel regionaal als voor België, een ganse reeks excursieverslagen en ook een verslag van onze Algemene vergadering van mei en het bijhorende jaarverslag van onze vereniging.

Ter kennismaking hebben jullie deze zomer en exemplaar gekregen van 'ons' tijdschrift Brachytron dat een actualisatie betrof van de verspreiding van libellen in Nederland van de periode 1997-2007. Hopelijk hebben jullie dit geapprecieerd! Op dit moment wordt de laatste hand gelegd aan het tweede nummer van 2009. Dit is een speciaal nummer met enkel bijdragen erin die gepresenteerd werden op een regionaal Nederlands-Duits Libellensymposium in september 2003. Dit zou in jullie bus moeten liggen in de tweede helft van januari. Het eerste echt gemeenschappelijk nummer, met bijdragen over Vlaanderen en België kunnen jullie dan verwachten in de loop van de maand maart.

Het einde van het jaar is ook weer de periode om je in orde te stellen met al je bijdragen. Ook wij willen je vragen om jouw lidgeld van 20 euro (of 25 euro indien je ook de Nederlandse libellennieuwsbrief wilt ontvangen) te hernieuwen. Voor het gemak voegen we hier een overschrijvingsformulier bij.

Voor 2010 hopen we jullie weer een goed gevulde en gevarieerde excursiekalender te kunnen aanbieden. Die kalender zal normaal in de loop van januari op onze website (www.odonata.be) te vinden zijn. Volgende jaar zijn terug een aantal libellenstudiedagen gepland in Europa: sommige ver weg zoals het eerste Europees Libellensymposium in Portugal, anderen dicht bij ons zoals het Frans colloquium (26-28 juni) in Charleville-Mezières net over de grens in de Franse Ardennen of de Nederlandse libellendag (13 maart). Meer informatie hieromtrent is te vinden op onze website. Maar eerst zijn er nog de bijeenkomsten van de verschillende KONA's de komende maanden. Hopelijk zien we jullie zowel op onze excursies als op één van deze bijeenkomsten.

Een voorspoedig 2010 gewenst vanwege het bestuur!

Geert De Knijf

Lid worden kan door overschrijving van
- **20 euro**, met vermelding "gewoon lid"
- **13 euro** voor jonger dan 25 jaar met
vermelding "jeugd lid + geboortedatum)
- **30 euro** met vermelding "gewoon lid + atlas)
op rekening **523-0802436-30** van
Libellenvereniging Vlaanderen vzw.

Werkten mee aan dit nummer (in willekeurige volgorde): Jef Sas, Marc Tailly, Jan Versighel, Geert De Knijf, Henk Wallaey, Leen Demarez, Peter Van der Schoot, Jorg Lambrechts, Anny Anselin.

Eerste waarneming van eiafzetting bij Zuidelijke keizerlibel (*Anax parthenope*) in Vlaanderen, Het Vinne 30 juli 2008

Leen Demarez - Ooststraat 2, 8890 Moorslede - leendemarez@telenet.be

Summary. First observation of ovipositing *Anax parthenope* in Flanders. Although in Flanders *Anax parthenope* has been observed quite a few times during the last years,, and populations being suspected, real reproduction had not yet been proven. The author describes an observation of a pair ovipositing in tandem at the nature reserve Het Vinne in Zoutleeuw.

Als je wat ouder wordt en je gehoor vermindert, zijn zangvogels al wat minder je ding. Daarom wilde ik terug naar mijn oude liefde: libellen waar ik als kind zo door gefascineerd was dat ik dan zelfs met mijn eerste zakgeld een netje en de boekjes van de Jeugdbond kocht.

Vorig jaar besloten Marc Becuwe en ikzelf dus, dat het tijd werd voor meer serieus werk. We schaften wat recente libellenlectuur aan (stofte de oude boekjes af), zochten op het net naar interessante excursiegebieden (vonden de nieuwsbrieven van de LVV) en besloten dat het Vinne (Zoutleeuw - Brabant) ons misschien wel wat kon opleveren.

Het was libellenweer, gelaarsd, gespoord (ttz. gewapend met 'de boekjes', loepje en verrekijker, maar zonder fototoestel), met open oog en eveneens open netten gingen we op pad. Ons soortenlijstje was - voor beginners dan toch - niet slecht, dat vonden we zelf.

We determineerden met zekerheid de volgende soorten: Azuurwaterjuffer (*Coenagrion puella*), Lantaarntje (*Ischnura elegans*), Kleine roodoogjuffer (*Phyrrhosoma nymphula*) op blaasjeskruid (*Utricularia spec.*), Grote keizerlibel (*Anax imperator*), Zuidelijke keizerlibel (*Anax parthenope*), Gewone oeverlibel (*Orthetrum cancellatum*), Vuurlibel (*Crocothemis erythraea*), deze soort was echt opvallend aanwezig, Bloedrode heidelibel (*Sympetrum sanguineum*) en Bruinrode heidelibel (*Sympetrum striolatum*) die op het menu van een spin stond en al deerlijk was toegetakeld.

Deze waarnemingen waren gedoemd om voor eeuwig in de duisternis van oude excursieboekjes te verdwijnen, ware het niet dat ik in de eerste nieuwsbrief van de LVV die dit jaar in mijn mailbox belandde het volgende las:

Foto 1: Het Vinne, zicht uit de observatietoren. Allicht prima habitat voor de Zuidelijke keizerlibel.
Foto Marc Tailly

Foto 2: Vrouwtje Zuidelijke keizerlibel.
Andalusië.
Foto Marc Tailly

“Zuidelijke keizerlibel - *Anax parthenope*: Met vier waarnemingen in 2007 en twee in 2008 (allen aan de westkust, waarvan vier aan de Markeyputten) volgt deze soort de trend van een sterk toenemend aantal waarnemingen in de lage landen. Voortplanting werd in Vlaanderen -in tegenstelling tot Wallonië- nog nooit vastgesteld.”

In Het Vinne vlogen er op 30/07/2008 relatief veel Zuidelijke keizerlibellen (*Anax parthenope*), maar de Grote keizerlibel (*Anax imperator*) was er wel overduidelijk in de meerderheid.

Omdat ik vroeger de Zuidelijke keizerlibel (*Anax parthenope*) nooit had gezien, probeerden we om deze soort toch wat aandachtiger te bekijken. We installeerden ons in de kijkhut (tegenover de uitkijktoren) en genoten van al wat vloog en kwam uitrusten. Plots kwam een paartje Zuidelijke keizerlibellen (*Anax parthenope*) in copula voor onze neus vliegen en begon met afzetten van eitjes op drijvende bladeren van Grote lisdodde (*Typha latifolia*). Het koppel werd daarbij voortdurend aangevallen door Grote keizerlibel (*Anax imperator*) maar bleef volhouden. We hebben minutenlang van dit spektakel kunnen genieten.

Dat Zuidelijke keizerlibel (*Anax parthenope*) een poging doet om zich in Vlaanderen voort te planten is hiermee duidelijk (dat ze dit ook succesvol doet, nog niet). De normen van de LVV eisen waarneming van volwassen larven, exuvia of jong uitgeslopen dieren vooraleer van een soort wordt gezegd dat ze zich voortplant.

Ik ben benieuwd wanneer Zuidelijke keizerlibel (*Anax parthenope*) zich definitief als Vlaming laat registreren.

NVDR

Bovengenoemde observatie van voorplantingsgedrag bij Zuidelijke keizerlibel blijft nog steeds de enige gepubliceerde voor Vlaanderen, ook al is het vermoeden erg groot dat de soort zich wel degelijk reeds gevestigd heeft. Er zijn gedurende de laatste jaren zeer frekvent en verspreid vondsten.

In Het Vinne werd deze *Anax* in 2009 reeds op 24 mei gezien, maar dit kan natuurlijk ook een zwerver geweest zijn in het zog van de massale Distelvlindertrek van dat ogenblik.
(info Jorg Lambrechts)

Waarneming van de Zadellibel (*Anax ephippiger*) in centrum Brussel (België)

Geert De Knijf - Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO), Kliniekstraat 25, 1070 Brussel - Geert.deknijf@inbo.be

Summary: Recent observation of *Anax ephippiger* in the city centre of Brussels (Belgium). At lunchtime of the 9th of May an adult male of *Anax ephippiger* was seen flying 1 meter above the buildings of INBO (15 meter above ground level) in Brussels. It came straight from the south and continued flying northwards at the same altitude. This illustrates the inconspicuous movements and migration of *Anax ephippiger* and the difficulties to detect the species outside its reproduction sites. A short overview of all observations from Belgium (4 published and 1 unpublished) are given. We further discuss the probability when to detect this species in Belgium and it's possible origins.

De Zadellibel (*Anax ephippiger*) is een heel zeldzame soort in België en is hier enkel bekend als zwerver. De soort is typisch voor warme aride tot semi-aride gebieden en plant zich bij voorkeur voor in plassen, ook brakwater, die een deel van het jaar droogvallen. Sommige plassen bevatten slechts water gedurende een paar maanden. Het is dan ook niet verwonderlijk dat populaties van de Zadellibel vooral te vinden zijn in Afrika ten zuiden van de Sahara, het Arabisch Schiereiland en het Midden-Oosten tot Pakistan en India. Waarnemingen van zwervende dieren zijn bekend van de meeste Europese landen. Populaties in Europa komen hoofdzakelijk voor in het Mediterrane gebied, zoals in Griekenland, Cyprus, Kroatië en diverse eilanden in de Middellandse Zee (Boudot et al. 2009).

In de Belgische atlas zijn er drie waarnemingen gedocumenteerd voor België (De Knijf et al. 2006). De eerste melding voor België dateert van 4 juni 1874 toen een wijfje door een medewerker van het Museum voor Natuurwetenschappen (nu KBIN) in de straten van Brussel werd gevangen en verzameld (zie Dumont 1994). De volgende waarneming, uit augustus 1958, is afkomstig van Genk toen er een adult exemplaar werd waargenomen door de ornitholoog A. Rappe. In 1998 werd er door Hans Matheve een adult mannetje gezien op 1 mei te Geel. Sinds de publicatie van de atlas werd de Zadellibel ook nog vermeld door Vercruyse et al. (2009) in hun overzicht van de libellenwaarnemingen aan de kust. Op de late ochtend van 19 juni 2007 namen zij namelijk een exemplaar gedurende 10 minuten waar in de Cabourduinen te Adinkerke. Verder is er nog een niet gepubliceerde waarneming bekend van de Damvallei bij Gent. Op 1 mei 2005 werd er daar een mannetje waargenomen door Ward Vercruyse (mededeling). Tot op heden werd de soort nog niet waargenomen in Wallonië.

Foto 1 Zadellibel, *Anax ephippiger* - Sicilië
Foto Geert De Knijf

Op 9 mei 2008 zag ik boven het dak van het INBO (Kliniekstraat te Anderlecht - Brussel) rond 12.30 een adult mannetje van de Zadellibel op zo'n 15 meter hoog pal noordwaarts vliegen. Zelf bevond ik mij toen op het dak. De Zadellibel kwam uit het zuiden en vloog op 3 à 4 meter van mij voorbij op zo een meter hoogte. Het felblauwe zadel viel dadelijk op en bij het voorbijvliegen was ook de geelbruine zandige kleur van het achterlijf en het borststuk duidelijk te zien. Het dier bleef voor zover ik kon zien verder vliegen op deze hoogte, ook al waren verschillende gebouwen in de omgeving een stuk lager. Het kan best zijn dat het dier de ganse Brussels agglomeratie op dergelijke hoogte overvloog of dat er verschillende Zadellibellen die dag over een breder front aan het doortrekken waren. Dit illustreert hoe klein de kans is om zwervende libellen die op deze hoogte vliegen waar te nemen.

In dezelfde periode werd er in de Franse Regio Charente-Maritime door Philippe Jourde ook verschillende exemplaren gezien (schr. med. Frans libellenforum). Tevens vermeldt hij dat twee weken voordien (eind april 2008) er duizenden exemplaren uitslopen in de Spaanse provincie Navarra. Het lijkt dus niet onwaarschijnlijk dat een deel van deze dieren noordwaarts vloog en zo België heeft weten te bereiken.

Zadellibellen hebben een heel snelle larvale ontwikkeling van 3 maanden alvorens uit te sluipen. Die snelle ontwikkeling is noodzakelijk om zich te kunnen voortplanten in plassen in semi-aride gebieden die slechts gedurende een paar weken water bevatten. Volgens Dumont (1994) zijn er drie perioden van verhoogde waarnemingsprobabiliteit in West-Europa: december - februari (rechtstreekse immigratie van dieren via de Atlantische oceaan), april - mei (trekkers die via de Middellandse Zee zijn gekomen), en augustus (tweede generatie die zich in Europa heeft voortgeplant in het voorjaar, en waarbij de eitjes zijn afgelegd door trekkende dieren uit Afrika). Zowel onze waarneming uit Brussel van 2008 als die van Hans Matheve uit Geel van 1998 en die van Ward Vercruyssen van 1 mei 2005 uit de Damvallei komen dus *sensu* Dumont (1994) overeen met trekkende dieren die over de Middellandse Zee zijn gevlogen. Een andere mogelijkheid is dat de laatste 20 jaar de Zadellibel zich dankzij klimaatsveranderingen (warmer en droger weer) heeft weten te vestigen in het Middellandse Zeegebied en dat er daar nu al verschillende permanente al dan niet grote populaties aanwezig zijn. Het massaal en gelijktijdig uitsluipen van dieren, zoals waargenomen door Jourde in de Spaanse Navarra, kan dan aanleiding geven tot het optreden van trek waarbij Zadellibellen noordwaarts beginnen te vliegen en zo hier geraken. Augustus- en najaarswaarnemingen uit België kunnen op hun beurt best afkomstig zijn van tijdelijke populaties in het Middellandse Zeegebied, waarbij de ouders uit Afrika afkomstig zijn en hun nakomelingen hetzelfde jaar nog, verder noordwaarts kunnen migreren.

Het blijft dus uitkijken geblazen naar deze van oorsprong Afrikaanse libel in België. Buiten deze hoger vermelde maanden waar de trefkans groter is om de Zadellibel waar te nemen, zou het best mogelijk zijn dat de soort hier elke maand van het jaar kan worden waargenomen, waarbij de dieren dan ook afkomstig kunnen zijn van populaties in het Middellandse zeegebied. De waarneming uit het centrum van Brussel bewijst dat de soort ook ver weg van water kan worden waargenomen. Uitkijken blijft dus de boodschap.

In ieder geval was het een zeer aangename verrassing om een Zadellibel in hartje Brussel te zien voorbijvliegen terwijl ik mijn broodje aan het opeten was.

Referenties

Boudot J.-P., Kalkman V. J., Azpilicueta Amorin M., Bogdanovic T., Cordero Rivera A., Degabriele G., Dommanget J.-L., Ferreira S., Garrigos B., Jovic M., Kotarac M., Lopau W., Marinov M., Mihokovic N., Riservato E., Samraoui B. & Schneider W. 2009. Atlas of the Odonata of the Mediterranean and North Africa. *Libellula*, Supplement 9: 1-256.

De Knijf G., Anselin A., Goffart P. & Tailly M. (eds.) 2006. De libellen (Odonata) van België: verspreiding - evolutie - habitats. Libellenwerkgroep Gomphus ism Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek,